

Мушкетик Л.Г. (Київ, Україна)

Славістика у вузах Угорщини

У статті висвітлюються основні віхи історії і сучасні напрями розвитку славістики в університетах Угорщини.

Ключові слова: славістичні дослідження, історія славістики.

В статье освещаются основные вехи истории и современные направления развития славистики в университетах Венгрии.

Ключевые слова: славистические исследования, история славистики.

The article touches upon the history and the current state of Slavonic studies at universities of Hungary.

Key words: Slavonic studies abroad, history of Slavonic studies.

Угорський поет Лайош Апрілі якийсь сказав, що національно свідомий угорець має знати бодай одну слов'янську мову, аби зрозуміти становище Угорщини, аби взнати і відчутти, які саме мовні і етнічні елементи були асимільовані угорським народом.

І справді, зв'язки угорців зі слов'янами сягають корінням у тисячолітню давнину, коли вони прибули до Карпатського басейну й почали проживати у тісному сусідстві. У зв'язку з тривалими економічними, культурними, політичними та іншими контактами в Угорщині значного розвитку набуло слов'янознавство, яке традиційно розвивалося у двох напрямках: вивчення слов'янських етнічних спільнот, що мешкали й мешкають на території історичної та сучасної Угорщини, та дослідження сусідніх слов'янських народів. Ще в Австро-Угорщині активно вивчалися слов'янські мови, в університетах існували окремі кафедри, зокрема словацької, сербської, хорватської мови тощо.

У наш час такі кафедри та Інститути славістики існують майже у всіх вузах Угорщини, тут ведуться також наукові та навчально-методичні розробки у вивченні слов'янських мов, літератур, історії, культури в цілому.

У даній доповіді хотілося б розглянути стан слов'янознавства у вузах, північно-східної Угорщини, зокрема у Дебрецені та Ниредьгазі, які знаходяться близько до кордону з Україною, й тому мають більше можливостей для різноманітних контактів.

У Дебрецені, другому за величиною місті Угорщини, таким славістичним центром є Інститут слов'янської філології Дебреценського університету ім. Лайоша Кошута. Тут ведеться навчальний процес, а також наукові та навчально-методичні дослідження.

Систематичне вивчення слов'янських мов та літератур почалося у

Дебрецені після 1949-го року з вивчення російської мови та літератури під впливом політичних факторів, а після 1956-го тут вивчаються також польська, болгарська, чеська, словацька і сербська мови, у 1984-му році утворюється кафедра польської мови та літератури.

Після 1990-го року значно зменшується кількість викладачів та студентів російської мови, що, однак, не вплинуло на рівень досліджень. З цього часу до вивчень долучається українська мова, за міждержавною угодою починають працювати викладачі з Росії, України, Болгарії та Польщі – т.зв. лектори.

Свого часу Інститут слов'янської філології очолювали такі відомі дослідники як Е.Іглої, З.Хайнаді, І.Т.Молнар, І.Д.Молнар, зараз директором є полоніст Ласло Надь.

Інститут з 1980-их років бере активну участь у науковому житті Угорщини, щороку тут організуються славістичні студентські та інші конференції, видається збірник “Slavika”, „Студії з русистики” та ін. Це, зокрема, щорічні наукові славістичні конференції, Міжнародна конференція, присвячена 50-річчю Інституту (1999), міжнародна конференція, присвячена проблемам метамови (2000) та інші. Як підсумок багаторічної діяльності, підготовлено об'ємне видання “50-летие славяноведения в университете им.Лайоша Кошута 1949-1999” [1].

З 1993-го року в Угорщині вводиться закон про вищу школу, який передбачає наближення угорських університетів до західноєвропейських зразків. Цьому відповідає введення у навчання системи т. зв. кредитів, а також розмежування в рамках вивчень основних професійних галузей. Студенти можуть отримувати паралельно дві спеціальності на різних факультетах. У підготовці з основних спеціальностей /русистика й полоністика/ виділяються три галузі: 1) мовна освіта (30-35%); 2) лінгвістична освіта (25-30%); 3) літературна й культурно-історична освіта (30-35%). У межах кожної галузі виділяється основний обов'язковий матеріал, обов'язкові дисципліни на вибір та дисципліни, що вільно вибираються. У категорії “обов'язкові дисципліна на вибір” студент згідно зі своїми потребами, може вибирати з декількох варіантів один чи більше курсів. Коло ж предметів, що вибираються за бажанням, студент може визначити відповідно зі своїми особистими інтересами. Теми пропонованих дисциплін частково чи повністю співпадають з областями досліджень викладачів, та за останні роки цей вибір розширився. До прикладу, це теми з художнього перекладу, тема “Греко-католицька церква в Польщі, Білорусі та Україні” та ін.

У підготовці студентів виділяються два етапи. Основна підготовка відбувається на двох перших курсах й завершується базовим іспитом. На

цьому іспиті студенти мають показати володіння мовою й тим основним лінгвістичним матеріалом, без знання якого неможливо продовжувати подальше навчання. Основне навчання проходить на III – IV курсах. У новій структурі вивчень студенти можуть брати участь відповідно з попереднім досвідом у стажуванні, час проходження якого вони можуть вибрати самостійно. Завершує навчання іспит з історії мови та комплексний іспит із сучасної мови (чи літератури) та захист дипломної роботи (університетська докторська програма).

За 10 семестрів учбового часу до отримання диплома студенти шляхом практичних оцінок, колоквиумів, основних іспитів, завершальних іспитів та дипломної роботи мають виконати програму з 50-ти учбових одиниць.

Підвищенню рівня навчання сприяє й тривале чи короткочасне перебування (стажування, навчання) студентів та викладачів у слов'янських країнах (переважно Польщі та Росії).

Закон про Академію 1995 р. вніс зміни в порядок наукових атестацій. Степені доктора (університетського) та кандидата наук відмінено, нову ступінь PhD можна отримати в університетах після закінчення університетської постградуальної програми, акредитованої по кожній області наук, й після захисту дисертації PhD. Так, докторська програма кафедри російської мови “Минуле і сучасність російської мови”, що є підпрограмою філологічного факультету по лінгвістиці “Синхронна й діахронна лінгвістика”, була акредитована Загальноугорською комісією по акредитації в 1996 р. Обов'язкові тематичні елементи програми комп'ютерна обробка тексту та історія російської діалектології. З літератури була запропонована програма “Російська література і літературознавство стосовно східно- і західноєвропейських впливів”. Кілька викладачів Інституту отримали звання габлітованого доктора. Для роботи над програмами в розпорядження докторантів надається 10 комп'ютерів, а також спеціальна бібліотека Інституту з фондом 41 тисяча томів і фондом періодики з 43 країн.

Слід відзначити, що тематика досліджень дебrecенських славістів є досить широкою. Це питання теорії мови й літератури, прикладна лінгвістика і методика викладання, порівняльні (компаративні) та співставні (контрактивні) дослідження, угорсько-слов'янські зв'язки, інтердисциплінарні вивчення: угорська та інші літератури, й, переважно, інші мови (в їх числі тюркські та фінно-угорські), різні області історичної науки, історія культури, історія та естетика кіно. Приділяється увага питанням перекладу (І. Д. Молнар, Й. Домбровський).

Це, зокрема, роботи з описової лінгвістики першого дебrecенського славіста академіка Ф. Паппа, праці І.Т. Молнара з описової лінгвістики

для студентів-русистів, підручник з історії російської мови Й. Домбровського, підручник з діалектології К. Адягаши Вступ до російської історичної діалектології (Фонетика) [2]. Адягаши також виконала роботу під назвою “Поволзькі народи і культури”. Працю “Російська мова в дзеркалі угорської” написав А. Шалга.

Порівняльні аспекти угорської та російської літератур розглядаються в працях Г. Хіми, російському класичному роману присвятили свої книги Л. Каранчі та З. Хайнаді, методичні розробки Е. Іглаї, Л. Ягустин. Це роботи З. Хайнаді “Російський роман”, “Культура, як пам’ять” [4] та інші.

Результатом досліджень в області історії літератури стали книга І.Д. Молнара про творчість Єжи Андреевського (1995) та праця у трьох томах “Довідник з польської літератури. Від витоків до 1989 р.” [3]. Ще одна область його досліджень – минуле і майбутнє польських реформатів (“Релігія меншостей – меншості в релігії”, 1998).

Про угорську літературу Закарпаття, угорсько-слов'янські зв'язки написав працю Л.М. Такач.

Працю про слов'янське бароко підготував Е. Андял.

Щодо викладання української мови, то спершу вона була факультативною дисципліною, а тепер належить до обов'язкових дисциплін на вибір, а саме, студент має вибрати для вивчення болгарську або українську мову. У зв'язку з цим, а також зростанням інтересу до України та її культури, протягом останніх п'яти років збільшилася кількість груп та кількість студентів у групах, що вивчають українську мову. Мова може вивчатися, за бажанням студента, починаючи від семестру і далі, загалом студент отримує базові знання. На навчання можуть записуватися студенти різних курсів. Крім початкового вивчення мови, існують групи поглибленого навчання, тут займаються переважно студенти із Закарпаття, які вже знають мову і прагнуть вдосконалювати її далі, займатися практикою перекладу. Зокрема, у 1994-96 рр. тут періодично читався курс теорії і практики перекладу.

Викладанням української мови займалися і займаються лектори з Київського університету ім. Т. Шевченка. О. Коваль-Костинська підготувала підручник з української мови для студентів-русистів (1993), Л. Мушкетик доповнила його словником та допоміжним матеріалом: таблицями й вправами з розмовної практики, уклала збірник українського фольклору в допомогу навчанню мови (1995). Наступний лектор, О. Мельник, яка викладала українські дисципліни також у сусідній Ніредьгазі, випустила підручники: “Початки української морфології” (1999); у співавторстві з М. Шевченко – видання “Початки української фонетики” (2000), а у творчому колективі з Н. Гончаренко – “Основи історії України” (1999). Лектори брали участь у щорічних конференціях

Інституту, зокрема виступали з доповідями про проблеми викладання мови (О. Мельник) та питання теорії і практики перекладу з угорської на українську мову (Л. Мушкетик), статті і рецензії викладачів Київського університету публікувалися у періодичних виданнях Інституту.

Крім Дебрецена, українська мова вивчається також у Сегедському університеті; у Будапештському університеті та Ніредьгазькому педагогічному інституті існують кафедри української мови. Накопичено значний досвід викладання, видано багато наукових та методологічних розробок у Ніредьгазі, яка знаходиться неподалік від Дебрецена.

У 1993 р. була створена перша в Угорщині кафедра україністики, яка по спеціальності “українська мова та література” у 1999-тому році була акредитована на університетському рівні, що свідчить про високий рівень підготовки студентів та викладачів. За цей короткий період було не лише сформовано основні принципи навчання, розроблено плани й методику, а й підготовлено базу для навчання – видано шерег підручників з української мови, літератури, фольклору та історії, іншого методичного матеріалу, наукових досліджень тощо. Принагідно хотілося б зазначити, що до отримання незалежності Україною ці питання в Угорщині розглядалися лише побіжно. Велику роль у створенні і функціонуванні кафедри відіграв професор Іштван Удварі, коло наукових зацікавлень якого включає питання розвитку мовознавчої науки та історії культури. Варто лише згадати, що бібліографія праць вченого за 1995-2000 рр., пов’язаних з його діяльністю /роботи вченого, підручники, статті, рецензії, редакторська робота, відгуки тощо/, яка нещодавно вийшла у Ніредьгазі, включає 580 посилань.

Успішній роботі зі студентами сприяє також те, що в даному регіоні існує гімназія, де в числі інших вивчається українська мова, й абітурієнти вже володіють нею. У Ніредьгазі вчать також і випускники Закарпатських шкіл, угорці за походженням. До викладання і співпраці Удварі широко залучає викладачів та науковців з України, Києва, Ужгорода, Львова та ін. Студенти кафедри мають змогу проходити мовну практику у Тернополі.

Співробітники кафедри пріоритетними у розвитку угорського українознавства вважають наступні напрямки: створення загальних і спеціальних бібліографій, підготовка словників, різноманітних підручників, вивчення угорсько-українських зв’язків, питань перекладу, популяризація української мови та культури в Угорщині, угорської – в Україні. І справді, з цієї тематики на кафедрі з’явилося понад 40 видань (див. інформацію у “Всесвіті”, “Віснику МАУ”, “Слов’янському світі” та ін.).

Крім підручників, укладених С. Мельник, вийшли підручники української мови С. Панька “Українська мова. Посібник для філологів” (1995) та М. Капрала “Розмовляймо українською! Посібник для угорських українців” (1998). Цікаву і потрібну розробку з мовознавства, що,

зокрема, полегшує студентам вивчення такої важливої частини мови, як дієслово, підготувала викладач Київського університету Л. Паламар “Практичний словник дієслівних форм української мови” (1995), “Розділи з історії української літератури” (I, II, III: 1997, 1998) написала співробітниця кафедри А. Гедеш. Маловідомий матеріал з історії української літератури увійшов до збірки “Український футуризм. Вибрані сторінки” (1996), укладеної заступником директора Інституту літератури НАН України М. Сулимою. Потрібними прикладними виданнями є “Українсько-угорський угорсько-український математичний словник” (1998) Й. Головача та “Крилаті слова латинського походження в українські та угорській мовах” О. Контри.

На кафедрі заплановано серію видань, які мають знайомити українського читача з різними теренами угорської культури. Це переклад монографії відомого угорського літературознавця Д. Гьорьомбеї “Історія угорської літератури” (1997), “Історія Угорщини”, написана групою авторів (1997), та “Чиї ви сини? Огляд угорської етнографії” (2002), підготовленої угорським академіком, Головою Угорського етнографічного товариства Л. Кошею. Народна поезія угорців, вірші відомих угорських поетів, в тому числі із Закарпаття, увійшли до збірки, укладання та переклад якої здійснив поет І. Петровій.

У Ніредьгазі угорською мовою було видано й дослідження П. Кірая зі слов'янських мовних діалектів Угорщини “Змішання мов. Висновки на основі мовних говірок угорських слов'ян” (2001), де автор розглядає та аналізує словацько-русинські, хорватські, сербські та деякі інші діалекти з території Угорщини, й на основі цього виявляє причини двомовності, зокрема змішані шлюби тощо.

Та чи не найфундаментальнішим виданням кафедри є підготовка та видання шеститомного українсько-угорського словника /невдовзі має вийти останній том/, необхідність у якому назріла вже давно, оскільки останній однотомний словник датується 1964-им роком. Планується й видання угорсько-українського словника, ведуться підготовчі роботи.

Отже, вузи Дебрецена та Ніредьгази є важливими центрами, як викладацької, так і наукової роботи в галузі слов'янознавства, й українознавства зокрема, вони відіграють значну роль у співробітництві між Угорщиною та слов'янськими країнами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 50-летіє славяноведення в університеті ім. Лайоша Кошута 1949-1999. – Дебрецен, 1999; 2. Адягаши К. Вступ до російської історичної діалектології (Фонетика). – Дебрецен, 1998; 3. Довідник з польської літератури. Від витоків до 1989 р.: У 3-х т. – Дебрецен, 1997; 4. Хайнаді З. Російський роман. – Дебрецен, 1992; Хайнаді З. Культура, як пам'ять. – Дебрецен, 1998.